

ROLUL ILUZIEI CONTROLULUI ȘI A OPTIMISMULUI NEREALIST ÎN COMPORTAMENTUL CONDUCĂTORILOR AUTO

Olga AXENTII

Universitatea de Stat din Moldova

În contextul social actual, pe cât de imprevizibile și incontrolabile sunt evenimentele vieții, pe atât de mult oamenii își doresc să dețină controlul asupra lor. Ideea de control poate fi adaptativă contribuind la o bună integrare și funcționare psiho-socială numai atunci când nu atinge un nivel extrem care dezvoltă așa-numita iluzie a controlului în paralel cu un optimism nerealist. Iluzia controlului reprezintă tendința oamenilor de a percepe că au mai mult control asupra propriului comportament sau asupra mediului în care se află decât au în realitate, ceea ce duce în consecință la adoptarea unor comportamente riscante.

Optimismul nerealist se referă la situațiile în care oamenii evaluează evenimentele negative viitoare ca fiind mai puțin probabil să se întâmple lor înșiși decât celorlalți, iar evenimentele pozitive ca fiind mai probabil să se întâmple lor înșiși decât celorlalți.

Cuvinte-cheie: iluzia controlului, optimism nerealist, conducători auto, comportament riscant, predicții.

THE ROLE OF THE ILLUSION OF CONTROL AND UNREALISTIC OPTIMISM IN DRIVERS BEHAVIOR

In today's social context, the more unpredictable and uncontrollable life events are, the more people want to be in control of them. The idea of control can be adaptive contributing to good integration and psycho-social functioning only when it does not reach an extreme level that develops the so-called illusion of control in parallel with an unrealistic optimism. Illusion of control is the tendency of people to perceive that they have more control over their own behavior or their environment than they actually have, which consequently leads to the adoption of risky behaviors.

Unrealistic optimism refers to situations in which people evaluate negative future events as less likely to happen to themselves than to others, and positive events as more likely to happen to themselves than to others.

Keywords: illusion of control, unrealistic optimism, drivers, risky behavior, predictions.

Introducere

O nevoie foarte accentuată a societății moderne este nevoia de a deține controlul în toate, fie că este vorba de serviciu, aspect fizic sau relații etc. Din punct de vedere evoluționist, am învățat că atunci când suntem în controlul mediului nostru înconjurător avem șanse mai mari de supraviețuire. Astfel, controlul a luat rolul unui factor protector împotriva răspunsurilor afective disfuncționale. Cu toate acestea există și cealaltă latură, chiar dacă controlul poate fi adaptativ pentru funcționarea psiho-socială, extremele controlului pot duce la acțiuni mai puțin funcționale.

Conceptul de loc de control a fost propus de psihologul american J. Rotter. Locul de control este un termen utilizat în psihologia socială pentru a denota o sursă percepută de control asupra propriului comportament, fiind o caracteristică a unui individ, care se formează în procesul socializării sale. Conceptul cuprinde două tipuri ale locului de control: extern și intern. Potrivit lui J. Rotter, atunci când o persoană atribuie motivele eșecurilor sau succeselor sale ca urmare a unei combinații aleatorii de circumstanțe, soarta sau influența altor forțe, aceasta înseamnă că persoana are un loc de control extern. Dimpotrivă, dacă este înclinat să explice motivele evenimentelor petrecute cu el numai prin comportamentul sau caracteristicile sale inerente, abilități, acest lucru indică faptul că o persoană are un loc de control intern [1].

Discuții

Într-o perspectivă globală, atribuirea unui loc de control intern ne duce cu gândul la responsabilitatea persoanei și capacitatea sa de a-și evalua abilitățile în raport cu reușitele sau insuccesele. Doar că mass-media, televiziunea și internetul ne vând ideea a ceva mai mult de atât. Auzim și vedem un număr mare de spoturi publicitare care ne transmit: „Tu trebuie să deții controlul asupra vieții tale....Doar tu ești în măsură

să decizi...Doar tu poți schimba lucrurile...Trebuie să îți controlezi emoțiile etc.”. În consecință oamenii își dezvoltă mai mult decât un control intern obiectiv, dezvoltă ceea ce numim iluzia controlului, fiindcă în afară de propriile abilități, există o mulțime de factori de influență externi, de care nu se mai ține cont.

Iluzia controlului reprezintă tendința oamenilor de a percepe că au mai mult control asupra propriului comportament sau asupra mediului în care se află decât au în realitate. Astfel, oamenii se comportă adesea ca și cum evenimentele dependente de noroc se află sub controlul personal. În esență indivizii cu iluzie ridicată de control prezintă două tipuri de convingeri false: (1) că se pot controla rezultatele dorite prin abilități personale și (2) că aceste abilități personale sunt suficiente pentru a preveni rezultatele negative, când de fapt nu o fac [2].

Autoarea acestui concept E. Langer, a investigat percepțiile conducătorilor auto asupra controlului întrebându-i pe oameni despre situații ipotetice, de exemplu, probabilitatea lor de a fi implicați într-un accident de mașină. În medie, șoferii consideră că accidentele sunt mult mai puțin probabile în situații de „control ridicat”, cum ar fi atunci când conduc, decât în situații de „control scăzut”, cum ar fi atunci când sunt pe scaunul pasagerului. De asemenea, ei evaluează un accident cu control ridicat, cum ar fi conducerea în mașina din față, ca fiind mult mai puțin probabil decât un accident cu control scăzut, cum ar fi lovitura din spate al unui alt șofer.

Altfel spus, iluzia controlului conducătorului auto se manifestă prin faptul că într-o anumită situație riscantă el este sigur că va deține controlul asupra derulării evenimentelor. În acest caz, individul subestimează pericolul situațiilor riscante pentru propria persoană și își supraestimează capacitățile [3].

Într-o astfel de situație, conducătorul auto nu ia în calcul alți factori externi precum intențiile și abilitățile celorlalți participanți la trafic, starea tehnică a vehiculelor din jur, caracteristicile acestora, starea emoțională a participanților la trafic, comportamentul brusc sau neatent al unui pieton etc.

Un alt factor care pare să alimenteze iluzia controlului ține de caracteristicile vehiculelor, și anume a celor care fac parte din categoria mașinilor scumpe ori bine dotate, conturându-se un paradox: deși siguranța autovehiculelor crește, în paralel crește și riscul acceptat de conducătorii auto. Acest fapt poate explica de ce șoferii care conduc mașini de dimensiuni mari, costisitoare (care presupun și materiale de construcție mai calitative și rezistente la accidente), și motoare puternice conduc mai rapid și se antrenează în depășiri riscante, deoarece ei percep mai puțin risc și au un sentiment de siguranță mai puternic alimentat de caracteristicile mașinii. Din declarațiile unor conducători auto, se conturează ideea că o mașină nouă, dotată cu multe caracteristici tehnice îi tentează spre experimentarea diverselor manevre, inclusiv riscante, deoarece acestea pot fi realizate într-un timp foarte scurt, sunt foarte exacte și economisesc mult timp, oferind totodată și o doză de adrenalină. De asemenea, sentimentul de siguranță se datorează și faptului că o mașină bine dotată, are capacitatea de a preveni multe situații periculoase în trafic deoarece dispune de multiple sisteme de semnalizare, sonorizare și chiar frânare automată în caz de un pericol iminent.

În cadrul unui studio realizat la Universitatea din Chicago, cercetătorii Peterson S. și Hoffer G., au analizat două seturi de date independente pentru a testa dacă există diferențe în comportamentul șoferilor care conduc mașini echipate cu airbag-uri și cele care nu sunt astfel echipate. O analiză a unui set de date generat de industria asigurărilor au arătat că consecințele de vătămare cresc după adoptarea unui sistem airbag. Analizele rapoartelor de accident ale poliției de stat din Virginia indică faptul că mașinile echipate cu airbag tind să fie conduse mai agresiv și că agresivitatea pare să compenseze efectul airbag-ului pentru șofer și crește riscul de deces pentru alții [4].

Un alt concept care poate fi invocat alături de iluzia controlului, este și optimismul exagerat sau nerealist al conducătorilor auto.

De aproape 30 de ani încoace, înțelepciunea primită este că „oamenii au o părținire optimistă în ceea ce privește riscul personal” adică „au tendința de a crede că sunt invulnerabili” și „sunt adesea exagerat de optimiști în ceea ce privește viitorul”. Acest lucru se bazează pe fenomenul, adesea numit optimism nerealist, prin care oamenii aparent își percep propriul viitor ca fiind mai pozitiv decât al unei persoane obișnuite. Mai exact, oamenii evaluează evenimentele negative viitoare ca fiind mai puțin probabil să se întâmple lor înșiși decât persoanelor obișnuite, iar evenimentele pozitive ca fiind mai probabil să se întâmple lor înșiși decât altora[5].

Oamenii sunt considerați nerealist de optimiști dacă prevăd că un rezultat personal viitor va fi mai favorabil decât cel sugerat de un standard relevant, obiectiv. Optimismul nerealist apare și atunci când oamenii prevăd în mod nejustificat că rezultatele lor personale vor fi mai favorabile decât rezultatele semenilor. Conceptul este distinct atât empiric, cât și conceptual de optimismul dispozițional, o trăsătură de personalitate care reprezintă așteptări în general pozitive despre viitor.

Cercetătorii disting între două tipuri de optimism nerealist care diferă în ceea ce privește standardul cu care sunt comparate predicțiile personale. Primul tip este optimismul absolut nerealist, care se referă la o credință nejustificată că un rezultat personal va fi mai favorabil decât rezultatele indicate de un standard obiectiv cantitativ (cum ar fi datele epidemiologice sau de bază). Cercetătorii au demonstrat un optimism absolut nerealist folosind multe criterii. De exemplu, mai multe studii au comparat previziunile personale cu rezultatele care au apărut efectiv, cum ar fi notele la examene sau salariile de început după absolvirea facultății. Alte studii demonstrează că consilierii financiari sunt prea optimiști în predicțiile lor economice și că oamenii, în general, sunt destul de nerealiști în estimările lor cu privire la timpul necesar pentru a îndeplini o sarcină, o judecată greșită cunoscută sub numele de eroarea de planificare. Cercetătorii au arătat modele similare de optimism nerealist în estimările oamenilor cu privire la probabilitatea ca aceștia să experimenteze un divorț, o boală cu transmitere sexuală, un accident sau o sarcină neplanificată [6].

Al doilea tip este optimismul comparativ nerealist, care se referă la estimarea eronată că rezultatele personale vor fi mai favorabile decât rezultatele semenilor. Cercetătorii folosesc două abordări generale pentru a documenta optimismul comparativ nerealist. Primul este atunci când un individ consideră incorect că riscul său este mai mic decât cel al altor persoane. De exemplu, participanții la un studiu au estimat dacă este mai probabil, mai puțin probabil sau la fel de probabil să aibă un atac de cord fatal decât o persoană obișnuită. Cercetătorii au comparat apoi aceste estimări cu predicțiile unui algoritm personalizat de evaluare a riscului de atac de cord, bazat pe epidemiologie, pentru a determina dacă participanții erau într-adevăr mai mult, mai puțin sau la fel de probabil să aibă un atac de cord fatal în comparație cu o persoană obișnuită. Comparația a arătat că 56% dintre participanți au fost nerealiști de optimiști, 25% au fost nerealiști de pesimiști și 19% au fost exacti [7].

Optimismul nerealist are multe cauze, ceea ce îl face un fenomen robust și larg răspândit. Aceste cauze se încadrează în trei categorii mari. Prima cauză vine din ideea că oamenii sunt motivați să creadă, sau să-și facă pe alții să creadă că este puțin probabil să experimenteze rezultate nefavorabile. De exemplu, dorința de a se simți bine îi poate motiva pe oameni să fie nerealiști de optimiști în predicțiile lor personale. Mai mult, dovezile sugerează că oamenii cred că ar trebui să fie nerealiști optimiști, adică că este mai bine să fie nerealiști optimiști decât pesimiști în predicțiile personale. A doua cauză a optimismului nerealist este că oamenii posedă informații diferite (și adesea mai multe) despre ei înșiși decât despre alte persoane. Oamenii își cunosc istoria personală, planurile și intențiile lor și folosesc aceste informații atunci când își calculează șansele de a avea un rezultat. Însă le lipsesc aceste informații despre ceilalți. Important este că atunci când cercetătorii oferă participanților la studiu informații pertinente despre ceilalți, ei par să realizeze că nu sunt atât de diferiți și că optimismul nerealist tinde să scadă [8].

Atât optimismul absolut nerealist, cât și optimismul comparativ nerealist pot avea consecințe semnificative asupra afectului, luării deciziilor și comportamentului. De exemplu, cercetările constată că optimismul absolut nerealist poate duce la o speranță deplasată. Într-un experiment, peste 60% dintre participanții la un studiu clinic de fază I asupra cancerului au considerat că au mai multe șanse decât ceilalți participanți la studiu să experimenteze beneficii pentru sănătate în urma studiului. Acest optimism a apărut chiar dacă pacienții știau că studiul examina doar fezabilitatea unui viitor studiu randomizat și că este puțin probabil ca tratamentul să ofere beneficii pentru sănătate oricărui participant. S-a constatat că optimismul absolut nerealist corespunde cu dezamăgirea, regretul și alte probleme atunci când rezultatele nu corespund așteptărilor. De exemplu, studenții care au fost nerealiști de optimiști cu privire la performanța lor la un examen au raportat creșteri ale efectelor negative după ce au primit scorul la examen; în timp ce studenții realiști și pesimiști au raportat o scădere a afectului negativ după ce au primit scorul. În plus, cercetările arată că studenții care au manifestat un optimism absolut nerealist cu privire la performanța lor academică au suferit de-a lungul timpului scăderi ale stimei de sine și ale bunăstării [9].

În această ordine de idei, autorul McKenna evidențiază faptul că optimismul nerealist ar putea crește șansele ca șoferii să-și asume riscuri sau ar putea reduce șansele ca ei să ia măsuri de prevenție și protecție. Tot acest factor ar putea submina și capacitatea de persuasiune a unor campanii de prevenire a accidentelor, deoarece indivizii vor considera că acele mesaje nu li se adresează lor, ci altora, ei nu se percep ca fiind amenințați de posibilele pericole [10].

Optimismul nerealist nu este întotdeauna problematic. Dacă consecințele sunt pozitive sau negative, poate depinde și de timpul luat în considerare. Consecințele optimismului nerealist sunt probabil inofensive sau chiar pozitive pe termen scurt (anxietate redusă, persistență față de obiective), dar negative pe termen lung (probabilitate crescută de rezultate negative din cauza comportamentului de risc crescut, eșecul de a lua măsuri de precauție sau insuficiente) [11].

Concluzii

Iluzia controlului prezentă la conducătorul auto duce la subestimarea capacităților și pericolului situațiilor riscante pentru propria persoană și pentru ceilalți.

Optimismul nerealist face ca oamenii să evalueze evenimentele negative viitoare ca fiind mai puțin probabil să se întâmple lor înșiși decât persoanei obișnuite, iar evenimentele pozitive ca fiind mai probabil să se întâmple lor înșiși decât persoanei obișnuite ceea ce cauzează erori în decizii.

Datorită optimismului nerealist, oamenii au tendința de a crede că numai ceilalți sunt vulnerabili la consecințele comportamentelor nesănătoase.

Oamenii tind să-și focalizeze atenția pe propriile acțiuni, ignorând posibilitatea impactului altor factori externi.

Oamenii au tendința de a dezvolta un model prototip extrem despre cei ghinionști, model care nu se potrivește cu imaginea de sine, de unde apare convingerea că pericolul îi ocolește.

Optimismul poate reprezenta un mecanism de adaptare împotriva evenimentelor care ar putea provoca daune sau suferință.

Referințe:

1. ПЕТРОВСКОГО, А., ЯРОШЕВСКОГО, М., КАРПЕНКО, Л. *Психология: словарь*. Москва: Политиздат, 1990, 492 с.
2. Wikipedia. The free encyclopedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Illusion_of_control (accesat la 09.03.2023).
3. HAVÂRNEANU, G., *Psihologia transporturilor: O perspectivă psihosocială*. Iași: Polirom, 2013, 261 p. ISBN 978-973-46-3238-1.
4. HOFFER, G., *Are Drivers of Air-Bag-Equipped Cars More Aggressive? A Test of the Offsetting Behavior Hypothesis*. In: *The Journal of Law and Economics* Vol. 38(2). Chicago, 1995, 251-264 p. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/467331> (accesat la 03.02.2023).
5. ADAM, J., HARRIS, L., *Unrealistic Optimism About Future Life Events: A Cautionary Note*. *American Psychological Association* Vol. 118, No. 1, 2011, 135-154 p. <https://www.ucl.ac.uk/lagnado-lab/publications/harris/PsychRevInPress.pdf> (accesat la 03.02.2023).
6. HOORENS, V., SMITS, T., SHEPPERD, J. *Comparative optimism in the spontaneous generation of future life-events*. *British Journal of Social Psychology*, 47(3), 2008, 441-451p.
7. RADCLIFFE, N. KLEIN, W. *Dispositional, unrealistic and comparative optimism: Differential relations with the knowledge and processing of risk information and beliefs about personal risk*. In *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 2002, 836-846 p.
8. JAMES, A., CARROLL, P., GRACE, J. *Exploring the Causes of Comparative Optimism*. In *Psychologica Belgica*, 42 2002, 65-98 p.
9. ROBINS, R., BEER, J. *Positive illusions about the self: Short-term benefits and long-term costs*. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(2), 2001, 340-352 p.
10. MCKENNA, F. *It wont happen to me: Unrealistic Optimism or Illusion of Control*. In *British Journal of Psychology*, 84, 1993, 39-50 p.
11. JAMES, A., WATERS, E. *A Primer on Unrealistic Optimism*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4467896/> (accesat la 10.03.23).

Date despre autor:

Olga AXENTII, doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: olgutaaxentii@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9163-4567

Prezentat la 01.03.2023